

कलम—३७० आणि भारत पाकिस्तान संबंध

डॉ. व्ही. एच. भटकर, कला व वाणिज्य महाविद्यालय, जरूड, जि. अमरावती मो. ९४२१७९०१०३
ई. मेल. – vinayak.bhatkar@rediffmail.com

प्रस्तावना –

भारतातील कश्मीर संबंधीत कलम ३७० रद्द करणे, सीएए, तीन तलाक कायदा या पार्श्वभूमीवर पाक पुरस्कृत दहशतवाद आणि भारत पाक संबंध याचा विचार करण्यासाठी पाकिस्तानच्या निर्मितीची पार्श्वभूमी, तेथील लोकतांत्रिक सरकारे, लष्कर प्रमुखाचे नियंत्रण असलेली सरकारे, त्यांचे भारताविषयीचे धोरण, दहशतवाद्याला मिळालेले प्रोत्साहन, भारताकडून करण्यात आलेले प्रयत्न, उपाययोजना याचा विचार होणे आवश्यक आहे. शिवाय अमेरिकेची भारत-पाक विषयीची भूमिका, दहशतवादावरील अमेरिकेचे बदललेले धोरण, चीनचे धोरण, भारता शेजारील मुस्लीम देशांची भूमिका व भारताचे संबंध यांचाही विचार होणे आवश्यक आहे.

ब्रिटिशांचा साम्राज्यवाद समाप्त होऊन भारत-पाकिस्तान असे दोन देश निर्माण झाल्यानंतर आजपर्यंत दोन्ही देशामधील संबंध तणावपूर्णच राहिले आहेत. स्वातंत्र्याची चळवळ मजबूत होऊन स्वातंत्र्याची पहाट जशी जशी जवळ येत होती तशी तशी हिंदू-मुस्लीम दरी वाढत होती. भारताला स्वतंत्र मिळाल्यावर आपल्याला महत्त्व राहिलेच याची शाश्वती बॅ. जीना यांना नव्हती. स्वतंत्र भारताच्या नेतृत्वावरून जीना व नेहरू यांच्यातील स्पर्धा, त्यामधून नेहरूंचा वाढलेला प्रभाव व त्यामुळे स्वतंत्र मुस्लीम राष्ट्र उभारण्याची इच्छा जीनांच्या मनात घर करून गेली. तसेच ब्रिटिशांचे 'फुट पाडा राज्य करा' ची निती यामुळे स्वतंत्र पाकिस्तानच्या निर्मितीला बळ मिळाले. परंतु दोन देश स्वतंत्रपणे अस्तित्वात येऊनही दोन्ही देशांचे संबंध तणावपूर्णच राहिले आहेत. भारताला शह देण्यासाठी भारताच्या शत्रू देशांना मदत करण्याची पाकची भूमिका, भारतीय मुस्लीमांना भारत विरोधी कारवायामध्ये गुंतवण्याचे धोरण, जिहादी धोरण, दहशतवाद्यांना संरक्षण, भारतात घूसखोरी करणे, सिमेवर सतत तणाव निर्माण करणे, कश्मीरमध्ये अशांतता निर्माण करणे, कश्मीर वर आपला हक्क सांगणे, स्वतंत्र कश्मीरची बाजू मांडणे, विकासाच्या नावावर अमेरिकेकडून आर्थिक मदत मिळविणे व त्याचा वापर भारत विरोधी कारवायासाठी करणे, पाकिस्तानमध्ये सरकार आणण्यासाठी धार्मिक कट्टरवाद्यांची मदत घेणे, त्यांचा पाठिंबा मिळविणे अशा भूमिकेमुळे भारत-पाक संबंध सतत बिघडत चालले आहेत. अविश्वासाचे वातावरण निर्माण होऊन चर्चेला पूर्णविराम मिळाला आहे. माईकल ब्रेसरच्या मते जेव्हा जेव्हा धार्मिक, सांप्रदायिक आधारावर एका राष्ट्राचे विभाजन होऊन दोन राष्ट्र निर्माण होतात तेव्हा त्यांच्यात सतत संघर्ष होत असतो, त्याचेच उदाहरण भारत-पाक संबंध, इराण-इराक, अरब-इजरायल यांच्यातील असणारे संघर्ष त्याचीच साक्ष देतात.

संशोधनाची उद्दिष्टे –

भारत व पाकिस्तान हे दोन स्वतंत्र देश निर्माण होऊनही दोन्ही देशात कधीच शांतीपूर्ण संबंध राहिलेले नाही. इस्लामीक कट्टरवाद, जेहादी धोरण, भारताविषयीचा आकस, पाकिस्तानने दहशतवाद्याला खतपाणी घालून भारतात पाठविलेले दहशतवादी, पुकारलेले अघोषीत युद्ध याचा अभ्यास करणे. अमेरिकेमधून मिळालेल्या आर्थिक मदतीचा वापर भारतविरोधी दहशतवादासाठी करणे, कश्मीरमध्ये अशांतता निर्माण करून स्वतंत्र कश्मीरला प्रोत्साहन देणे, लूचे युद्ध सुरूच ठेवणे, कलम ३७० पुन्हा लागू करणे, सीएए, तीन तलाकचा विरोध या पाकिस्तानी प्रवृत्तीला जगापुढे मांडणे हे संशोधनाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.

संशोधनाची समस्या –

भारताने स्वतंत्र पाकिस्तानच्या निर्मितीनंतर स्वतः पाकिस्तानच्या कोणत्याही कारभारामध्ये हस्तक्षेप केला नाही. कश्मीरचे भारतामध्ये झालेले विलीनीकरण भारताने जबरदस्तीने केले नसले तरीही पाकिस्तानने कश्मीरवर आपला हक्क सांगणे, उलट कश्मीरचा भाग बळकावून भारतातील कश्मीरमध्येही धार्मिक अशांतता निर्माण करण्याचा प्रयत्न पाकिस्तान करीत आहे. भारताने आपले परराष्ट्र धोरण पूर्णतः शांततेवर आधारित असेच ठेवले. शेजारील देशाची सर्वच प्रकारचे संबंध चांगले ठेवण्याचा प्रयत्न केला. उलट पाकिस्तानने सतत भारत विरोधी भूमिका घेतली व भारताच्या शत्रूंना पाकने मित्र मानले आहे.

गृहितके –

- १) भारताने आपले परराष्ट्रीय धोरण शांती व सहकार्यावर आधारित असेच ठेवले आहे.
- २) भारताने पाकिस्तानला युद्धात पराजित करूनही सन्मानच दिला आहे.
- ३) कश्मीरमध्ये सतत विकास व्हावा, शांती राहावी यासाठी भारताने प्रयत्न केले आहेत.
- ४) पाकिस्तान इस्लामच्या नावाखाली मुस्लीमांना भारत विरोधी कारवाया करण्यासाठी प्रोत्साहित करतो आहे.
- ५) पाकिस्तानने आपल्या भूमीवर इस्लामचे कट्टरवादी, जेहादी, दहशतवादी यांना संरक्षण दिलेले आहे.
- ६) पाकिस्तानी सरकारवर लष्कर, आतंकवादी, कट्टरपंथी, जेहादी याचा प्रभाव आहे.
- ७) कलम ३७०, सीएए कायदा, तीन तलाक कायद्याच्या माध्यमातून भारतात इस्लामीक कट्टरवाद दृढ करणे ही पाकिस्तानची भूमिका आहे.

पाकिस्तानच्या निर्मितीचा पाया –

भारताचे विभाजन होऊन धार्मिक आधारावर स्वतंत्र पाकिस्तानची निर्मिती झालेली आहे. स्वातंत्र्यानंतर आपले महत्त्व टिकून राहावे, नेहरू आपल्यापेक्षा वरचढ होऊ नये, भारतातील सत्ता प्रमुख आपणच व्हावे याच चढाओढीमधून जिना स्वतंत्र पाकिस्तानच्या मागणीकडे झुकले आहेत. स्वतंत्र पाकिस्तान इस्लामीक राष्ट्र म्हणून तयार झाले. परंतु अनेक मुस्लीम भारतातच राहण्यास इच्छुक होते. मुस्लीमांची संख्या अधिक असलेला कश्मीर स्वतंत्र राहू इच्छित होता. पण पाकिस्तानने कश्मीरवर आक्रमण केल्यामुळे राजा हरिसिंग यांनी भारताला मदत मागितली व भारतात विलीन होण्याची इच्छा दर्शविली. कश्मीरचे भारतातील विलीनीकरण भारताने जबरदस्तीने केलेले नाही हे संपूर्ण जगजाहीर आहे. परंतु तरीही तेथील मुस्लीमांना धार्मिक मुद्यावरून भडकविण्याचा प्रयत्न पाकमधील इस्लामीक कट्टरपंथी करित आहेत. पाकिस्तानी सेनासुद्धा कश्मीरमध्ये दशहतवादी पाठविण्यास मदत करित आहे. बॅरिस्टर जीना नंतर पाकिस्तानने भारत विरोधी धोरण सतत स्वीकारले आहे. पाकिस्तानी जनतेच्या मनात भारताविषयी आकस निर्माण केला आहे. झुल्फीकार अली भुटो, परवेज मुशरफ व सध्या धार्मिक कट्टरवादी, आतंकवादी यांच्या सहकार्याने सत्तेवर आलेले इम्रान खान भारत विरोधी भूमिका घेऊन भारतात अशांतता निर्माण करण्याच्या प्रयत्नात असतात. पाकिस्तानचा मुळ पाया इस्लामीक कट्टरवाद, जेहादी असल्यामुळे भारतीय मुस्लीमांना भडकविण्याचा प्रयत्न करित आहेत व कश्मीर भारतापासून वेगळे करण्याच्या प्रयत्नात आहेत.

भारताचे पाकविषयीचे धोरण –

भारताने संपूर्ण जगासाठी आपले परराष्ट्रीय धोरण शांतता व सहकार्य या भावनेवर आधारित असेच ठेवले आहे. त्यासाठी पाकिस्तानला सुद्धा तशीच मदत व सहकार्य करण्याचे भारताचे पूर्वीपासूनच धोरण आहे. भारताचे शेजारील देशासोबत सतत चांगले संबंध राहावे, पाकिस्तान आपल्या सोबत राहावा. तेथील शासन लोकशाहीवर आधारित असावे, अशी भूमिका भारत सतत घेत राहिलेला. सर्व समस्या चर्चेच्या माध्यमातून सोडविल्या जाऊ शकतात. यावर भारताने विश्वास ठेवला. परंतु पाकिस्तानचे धोरण दुटप्पी राहिले. एकीकडे चर्चा करायची तर दुसरीकडे दहशतवादी कारवाया सुरूच ठेवायच्या, छुपे युद्ध सुरूच ठेवायची भूमिका पाकने ठेवली आहे. त्यालाच कंटाळून भारताने चर्चेची दारे बंद केली, क्रिकेट खेळण्यावरही प्रतिबंध आणले, पाकला दहशतवादी राष्ट्र घोषित करावे ही जाहीर भूमिका, यू.नो. च्या मंचावर प्रभावीपणे मांडली. त्यात भारताला मोठे यश नरेंद्र मोदींच्या कुटनीतीच्या आधारे प्राप्त झाले आहे.

पाकिस्तानची खरी अडचण –

भारत पाकिस्तानपुढे सतत मैत्रीच्या व सहकार्याचा हात पुढे करतो, समझौता एक्सप्रेस सुरू होण्यासाठी भारतच पुढाकार घेतो. नरेंद्र मोदी पाकिस्तानला भेट देतात. शपथविधी सोहळ्याला पाकिस्तानला आमंत्रण असते. विकासासाठी सतत सहकार्य करण्याचे धोरण भारत स्वीकारतो. परंतु पाकिस्तानकडून त्याला प्रतिसाद मिळत नाही. दुटप्पी भूमिका घेतली जाते. याचे कारण म्हणजे भारताविषयीचे धोरण निश्चित करण्याच्या तेथील सरकारच्या अधिकारामध्ये तेथील धार्मिक कट्टरवादी, लष्कर, जेहादी, धर्मगुरू हस्तक्षेप करून शासनावर दबाव टाकीत असतात. भारतासोबतचे संबंध सतत चिघळत राहावे यासाठी तेथील शासनावर त्यांचा दबाव असल्यामुळे पाकिस्तानी सरकार एक ठोस व ठाम भूमिका घेऊ शकत नाही.

निष्कर्ष –

भारताने पाकिस्तानला सतत सहकार्य करण्याची भावना ठेवली तरीही पाकिस्तानकडून त्याला सकारात्मक प्रतिसाद कधीच मिळाला नाही. भारताने शांतता, सहकार्य, चर्चा याला महत्त्व दिले उलट पाकिस्तानने आतंकवादाचा जवळ केले. सहकार्याऐवजी जेहाद, अशांतता यालाच पाकने जवळ केले. पाकिस्तानी सरकारची इच्छा असूनही आपले भारताविषयीचे धोरण सरकार ठरवू शकत नाही. पाकिस्तानमध्ये सरकार स्थापन्यापासून भारतासोबत धोरण ठरविण्यात तेथील जिहादी, धार्मिक कट्टरपंथी धर्मगुरू व लष्कर यांचा हस्तक्षेप आहे. भारतासोबत कधीच चांगले संबंध राहू नयेत यासाठी हे गट प्रयत्न करित असतात. आंतरराष्ट्रीय दबावापुढे तेथील सरकारला झुकावे लागते पण ठोस भूमिका तेथील सरकार घेऊ शकत नाही. कलम ३७०, सीएए व तीन तलाक कायद्याचा विरोध करून भारतात इस्लामीक कट्टरवाद निर्माण करून भारतात सामाजिक अशांतता पसरविण्याचा प्रयत्न पाकिस्तान करित आहे.

संदर्भग्रंथ –

- १) भारताचे परराष्ट्र धोरण; नवीन प्रवाह, डॉ. शैलेंद्र देवळणकर.
- २) भारताचे परराष्ट्र धोरण, के.सागर., प्रा. व्ही. बी. पाटील.
- ३) आंतरराष्ट्रीय संबंध, वसंत रायपूरकर.
- ४) भारतीय विदेश निती, जे. एन. दिक्षीत.
- ५) दै. लोकसत्ता वृत्तपत्र.